

ბარბაროსების შემოსევებმა დააჩქარა ძველი საზოგადოების ნგრევა და მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა მსოფლიო ისტორიის პროცესების განვითარებაში. ხალხთა დიდ გადასახლებადაც წოდებულმა მოვლენამ IV-VI საუკუნეებში შეცვალა მსოფლიო რუკა. როგორც ჟ. ლე გოფი აღნიშნავს, "ეს იყო გაქცევა წინ. დამპყრობლები იყვნენ ლტოლვილები, რომლებიც დევნიდნენ სხვებს თავიანთი ადრე დაკავებული ტერიტორიებიდან", ანუ, წმინდა ამბროსი მედიოლანელის სიტყვებით: "ჰუნები დაესხნენ ალანებს, ალანები - გოთებს, გოთები სარმატებს; გოთებმა, დევნილებმა თავიანთი სამშობლოდან, წაგვართვეს ჩვენ ილირია. და ეს არ არის დასასრული"¹¹. ხალხთა გადასახლების პროცესმა შეცვალა ევროპის მოსახლეობის ეთნიკური შემადგენლობა, ამ მოვლენამ გამოიწვია აგრეთვე დემოგრაფიული ცვლილებები. გაიზარდა მოსახლეობის რაოდენობა, რომელიც გასდა საფუძველი რიგი ახალი თვისობრივი ცვლილებებისა ევროპის კონტინენტზე. ცნობილი იტალიელი მკვლევარი ფრანკო კარდინი მიიჩნევს, რომ ევროპის შუა საუკუნეები "წარმოიშვა იმის შედეგად, რასაც დღეს მიღებულია ეუწოდოთ ხალხთა დიდი გადასახლება". ასევე საინტერესოა მისი მოსაზრებანი იმის შესახებ, რომ რომის დამარცხებამ ბარბაროსებთან ბრძოლაში ადრიანოპოლთან 378 წელს დააფიქრა დასავლეთი. ამ ომში ბარბაროსების გამარჯვება განაპირობა კავალერიის უპირატესობამ რომის რეგულარულ არმიაზე. აქედან იწყება, მისი აზრით, დასავლეთის ინტერესები მხედრული ცხოვრებისადმი. საერთოდაც, ბარბაროსების მოსვლა მას რაინდობის განვითარების ერთ-ერთ ფაქტორად მიაჩნია.¹²

¹¹ Ле Гофф Ж. Цивилизация средневекового Запада, СПб., 2005.

¹² Кардини Ф. Истоки средневекового рыцарства, М.1987

დასავლურ და აღმოსავლეთ ევროპულ ცივილიზაციათა განსხვავებული წინამძღვრები

ანტიკურობიდან შუა საუკუნეებში გადასვლა იყო დაპირისპირება წარმართულ კულტურასა და ქრისტიანობას შორის. ეს ეტაპი ხანგრძლივი იყო და რამდენიმე საუკუნე მიმდინარეობდა, რაც დამთავრდა ქრისტიანული იდეოლოგიის გამარჯვებით.

ჟ. ლე გოფის მხატვრული გამოთქმით, შუა საუკუნეების ავტორები ანტიკურობას ეპყრობოდნენ ისევე, როგორც ებრაელები ძველი აღთქმის მეორე რჯულის წიგნის მიხედვით ექცევიან ტყვეებს. ისინი ტყვე ქალებს თავს გადაპარსავდნენ, ფრჩხილებს დააჭრიდნენ, ახალ ტანსაცმელში გამოაწყობდნენ და მხოლოდ შემდეგ ქორწინდებოდნენ მათზე.

თავდაპირველად, განსაკუთრებით აღმოსავლეთში, პირველი ქრისტიანი ფილოსოფოსები ცდილობდნენ შეენარჩუნებინათ ანტიკური ფილოსოფიისა და ლიტერატურის მიღწევანი, ამდენად, მათ შემოქმედებაში დიდი იყო პლატონის გავლენა. ბიზანტიაში ანტიკური ფილოსოფია, ქრისტიანული ღვთისმეტყველების გაბატონების თავდაპირველ ეტაპზე მაინც, ინარჩუნებდა თავის პოზიციას. ბიზანტიელმა ღვთისმეტყველებმა შეისწავლეს და შეინარჩუნეს ბერძნული ფილოსოფიური აზროვნება, რასაკვირველია, მისი შეხამებით ქრისტიანულ ღვთისმეტყველებასთან. თვით ისეთი დიდი საეკლესიო მოღვაწეების შემოქმედებაში, როგორებიც არიან "კაპადოკიელი მამები" - ბასილი დიდი, გრიგოლ ნაზიანზელი, გრიგოლ ნოსელი და კონსტანტინოპოლის პატრიარქი იოანე ოქროპირი, მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს ნეოპლატონურ ფილოსოფიას. ახალი იდეების გადმოცემისას ისინი ქრისტიანულ იდეოლოგიას შესანიშნავად უხამებენ ანტიკური რიტორიკის ფორმებს. ამ მხრივ საინტერესოა ბასილი კესარიელის 22 ჰომი-

ლია “იმის შესახებ, როგორ უნდა მიიღონ ახალგაზრდა ჭაბუკებმა სასარგებლო ანტიკური წიგნებიდან”. ამ პომილიებში შეკრებილი მასალის მსგავსება პლუტარქეს ტრაქტატთან “როგორ უნდა მოისმინონ ახალგაზრდებმა პოეტური ნაწარმოებები” არაერთხელ ყოფილა მკვლევართა ყურადღების ობიექტი. ბასილი კესარიელი ეხება კლასიკური ლიტერატურის თითქმის ყველა სახეს: პოეზიას, ფილოსოფიურ ნაწარმოებებს, ისტორიულ მწერლობას. ლ. ფრაიბერგის განმარტებით, პომილიების მთავარ დასკვნა არის ის, რომ: ანტიკური ცხოვრებისეული ფილოსოფია არის მხოლოდ აჩრდილი ჭეშმარიტი მოძღვრებისა სათნოების შესახებ. ბასილი დიდის პომილიები არის მცდელობა წარმართული კლასიკის რეაბილიტაციისა აღორძინებამდე რამდენიმე საუკუნით ადრე¹³. ქრისტიანული დოგმატიკის თავისებურ სინთეზს ნეოპლატონურ ფილოსოფიასთან წარმოადგენს ფსევდო დიონისე არიოპაგელის შეხედულებანი. ქრისტიანული იდეოლოგიის გამარჯვების შემდეგ ანტიკური ცოდნა და წარმოდგენები ქრისტიან ავტორებს თანდათან მოჰყავთ შესაბამისობაში საღვთო გადმოცემასთან. დაპირისპირება ამ ორ მოძღვრებას შორის ნათლად ვლინდება ადრეულ შუა საუკუნეებში წარმოშობილ ერესებსა და ქრისტოლოგიურ დავებში. ხშირად მწვალებლურ მოძღვრებათა საფუძველი იყო ანტიკური, წარმართული წარმოდგენები. ქრისტოლოგიურ დავებში აშკარაა ანტიკური ფილოსოფიის გავლენა. თვით ქრისტიანობის მხნე დამცველები, ახალი ღვთისმეტყველები ახლად აღმოცენებული ერესების – არიანელობის, ნესტორიანელობის და მონოფიზიტობის წინააღმდეგ, გარდა საღვთო წერილებისა, იყენებდნენ ძველი ბერძენი ფილოსოფოსების ნააზრევს.

დასავლეთ ევროპულ ნაწილშიც, სადაც ნაკლებად იყო ანტიკური კულტურის გავლენა, მაგრამ მათ ჰქონდათ ძველი

¹³ Фрейберг Л.А. Античное литературное наследие в византийскую эпоху. – Античность и Византия, М. 1975, с.13

ტრადიციები წარმართული რელიგიების სახით, ქრისტიანობა ხშირად იჩენს ფრთხილ დამოკიდებულებას ძველ ტრადიციებთან. ამის მაგალითად მიგვაჩნია გრიგოლ I-ის წერილი, რომელსაც იგი უგზავნის კენტერბერის არქიეპისკოპოსს და მოუწოდებს მას, არ დაანგრიოს წარმართული ტაძრები, არამედ წმინდა წყლით განათლოს და გამოიყენოს ქრისტიანების სალოცავად.

როგორც თავიდანვე აღვნიშნეთ, ევროპული შუა საუკუნეების გენეზისის განხილვისას, ძირითადად, საუბარი უნდა გვქონდეს ერთიან ევროპულ სივრცეზე, ვინაიდან მისი თავდაპირველი ეტაპი ერთიანია. ე. წ. განსხვავებული დასავლეთ ევროპული შუა საუკუნეები, ჩვენი აზრით, წარმოიშობა კარლოს დიდის ხანიდან, რადგანაც ის, რაც მნიშვნელოვანია, კარლოს დიდის იმპერატორად დასახელებამდე, ყალიბდება ერთიანი რომის იმპერიის სივრცეში, ზოგადქრისტიანული მსოფლმხედველობით. მიუხედავად იმისა, რომ ამ პერიოდის რომს, დასავლეთის ისტორიკოსები მოიხსენიებენ, როგორც ბიზანტიურ, აღმოსავლურ ქრისტიანულ სამყაროდ, ჩვენი აზრით მათ მიერ დასახელებული ფაქტები არ არის დამაჯერებელი იმისათვის, რომ შუა საუკუნეების დამდეგს ვისაუბროთ რაიმე განსხვავებულ მსოფლმხედველობაზე ევროპაში, და არა ერთიან ქრისტიანულ სამყაროზე ცენტრით რომში. ადრეულ შუა საუკუნეებში კი ქრისტიანული რომის პოლიტიკურ ცენტრს კონსტანტინოპოლი წარმოადგენდა.

უმეტესი ავტორებისა, როდესაც საუბრობენ განმასხვავებელ ნიშნებზე, დასავლეთის შუა საუკუნეების აზროვნების წარმომადგენლებად ასახელებენ ადრეული შუა საუკუნეების რამდენიმე მნიშვნელოვან ფიგურას (ნეტარი ავგუსტინე, წმ. იერონიმე, ბოეციუსი, კასიოდორი...), თუმცა თვითონ ისინი, თავს არ მიიჩნევენ გაუცხოებულად ქრისტიანული რომის იმპერიის სივრციდან, პირიქით, ძირითადად მაინც ორიენტირებული იყვნენ ე. წ. აღმოსავლურ ქრისტიანობაზე. ამ მხრივ

დასავლეთში მოღვაწე სხვა მამათა შორის ერთერთი საინტერესოა წმ. ირინეოს ლიონელის ბიოგრაფია, რომელიც დაიბადა 140 წელს და გარდაიცვალა III საუკუნის დამდეგს. როგორც ეკლესიის ისტორიის ცნობილი მკვლევარი მ. პოსნოვი წერს, “წარმოშობით და აღზრდით იგი მიეკუთვნებოდა აღმოსავლეთს – იყო პოლიკარპე სმირნელის მოწაფე, ხოლო მოღვაწეობით – დასავლეთს, სადაც ის, შესაძლებელია, გააგზავნა მცირე აზიის ეკლესიამ, რომელიც განსაკუთრებულ ახლო დამოკიდებულებაში იყო გალიის ეკლესიასთან¹⁴. ასევე არ იქნება ინტერესმოკლებული, თუ ევროპის ერთიან სივრცედ არსებობის დასადასტურებლად დავასახელებთ შუა საუკუნეების ცივილიზაციის წარმოშობის ხანაში იმპერატორ იუსტინიანეს მიერ VI საუკუნეში რომის იმპერიის ერთიანობის აღდგენას, მის გაერთიანებას აღმოსავლეთსა და დასავლეთში. 532 წლის ზავით აღმოსავლეთის პროვინციების, მათ შორის საქართველოს შენარჩუნებით, ხოლო დასავლეთში 534 წელს გამარჯვებით ვანდალებზე, 553 წელს გამარჯვებით ოსტგოთებზე და ბრძოლებით ვესტგოთებთან იმპერიამ თავისი გაკლენა გააფართოვა წითელი ზღვიდან ატლანტიკის ოკეანემდე და შექმნა ერთიანი იმპერია ერთიანი ქრისტიანული სარწმუნეობით. ბიზანტიისაგან იღებენ კურთხევის წესებს დასავლეთში, უნდა ითქვას, რომ ისინი აღიარებდნენ რომის (ბიზანტიის) იმპერატორების უზენაესობას. გრიგორი ტურელის გადმოცემით, რომის იმპერატორმა ანასტასიუსმა ხლოდვიგს კონსულის წოდება უბოძა. ტურში, წმინდა მარტინის ბაზილიკაში ხლოდვიგი შეიმოსა პორფირით და დაიდგა თავზე გვირგვინი, შემდეგ გარეთ გამოსული ცხენზე ამხედრდა, იქ შეკრებილ ხალხს ოქრო და ვერცხლი დაურიგა და გაემართა პარიზისაკენ. De patriciato Chlodoveci regis - Igitur ab Anastasio imperatore codecillos consolato accepit, et in basilica beati Martini tunica blattea et clamide, inponens vertice

¹⁴ Поснов. М. История христианской церкви, Брюссель, 1964, с. 176.

diademam. Tunc ascenso equite, aurem argentumque in itinera illo, quod inter portam atrii et ecclesiam est, praesentibus populis manu propria spargens, voluntate benignissima erogavit, et ab ea die tumquam consul aut augustus est vocitatus. Egressus autem a Turanus Parisius venit ibique cathedram regni consitituit. Jbi et Teodoricus ad eum venit¹⁵. ეს ადგილი გრიგორი ტურელის ნაწარმოებიდან ადასტურებს ჩვენს მიერ ადრე გამოთქმულ მოსაზრებას ადრე შუა საუკუნეებში ევროპის ერთიან სივრცედ წარმოდგენის შესახებ. მსგავსი დამოკიდებულება ჰქონდა რომის (ბიზანტიის) იმპერატორთან ოსტგოთების მეფეს, ამალეების გვარის წარმომადგენელს თეოდორიხს. იმპერატორმა ზენონმა მას უბოძა პატრიციუსის ტიტული და მოიხსენიებდა, როგორც შვილს და მეგობარს, დანიშნა უმაღლეს სამხედრო თანამდებობაზე – Magister militum praesentalis¹⁶. ბურგუნდიის მეფეებიც ატარებდნენ პატრიციუსის წოდებას. 516 წელს ბურგუნდიის ტახტზე ახლად დამკვიდრებული მეფე სიგიზმუნდი, რომელიც გუნდობადის მემკვიდრე იყო, ხაზგასმით აღნიშნავდა, რომ მის სამეფოს ჰქონდა ფედერაციული სამეფოს სტატუსი. გოთების ისტორიის თანამედროვე მკვლევარი კ. ვოლფრამი წერს, რომ “ბურგუნდიის მეფეები ადრეც და ახლაც თავს გრძნობდნენ, როგორც იმპერატორის ჯარისკაცები”¹⁷.

ბიზანტიურ ქრონოგრაფიაში იოანე მალალასთან საინტერესო ცნობაა დაცული აღმოსავლეთ ევროპის ტერიტორიაზე მცხოვრები ჰუნების მიერ ბიზანტიის იმპერატორის ძალაუფლების აღიარებისა და გაქრისტიანების შესახებ. ასეთსავე ცნობას ვხვდებით იგივე ნაწარმოებში ჰერულების ტომის მე-

¹⁵ Gregorius Turenensis, Historia Francorum, L. II, 38.

¹⁶ Пфайльшифтер Г. Теодорих Великий, СПб., 2004, с. 54.

¹⁷ Wolfram H. Die Goten. Von den Anfängen bis zur Mitte des sechsten Jahrhunderts. Entwurf einer historischen Ethnographie. München, 1990, s. 447.

თაურის გრების გამოცხადებისა იუსტინიანე დიდთან და მისი გაქრისტიანების შესახებ¹⁸

აია სოფიას ტაძარი კონსტანტინოპოლში

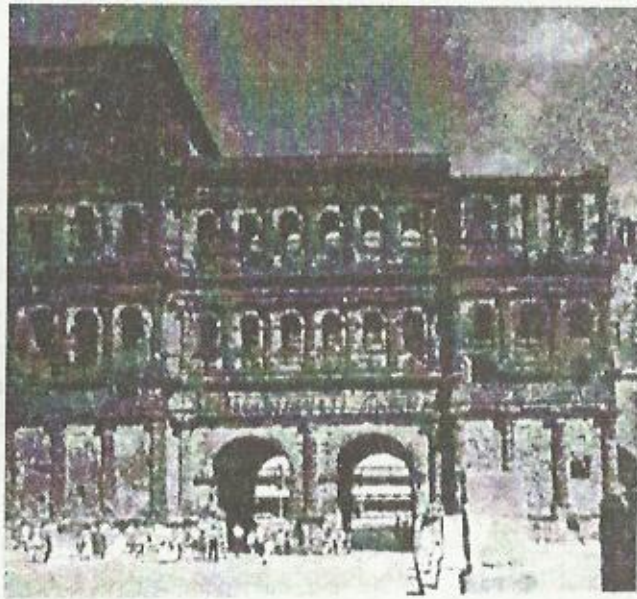
¹⁸ "527 წელს პუნების მეთაური (რომელთა ქვეყანა მდებარეობს ბოსფორთან ახლოს ბ. ჯ.), სახელად გროდი ასევე გამოცხადდა იმპერატორთან. ის ჩამოვიდა კონსტანტინოპოლში. იმპერატორი გახდა მისი ნათლია, მისცა მას უამრავი საჩუქარი და გააგზავნა უკან თავის ქვეყანაში, რომის საზღვრების დასაცავად" Joannis Malalae Chronographia – Corpus Scriptorum Historie Byzantinae, Bonnae, 1829, p.431;

"პერულების მეთაური, სახელად გრები შევიდა რომეების ტერიტორიაზე და ჩაიდა კონსტანტინოპოლში თავისი რაზმით. მან თავყვანისცა იმპერატორს და სთხოვა გაქრისტიანება. ის მოინათლა... იმპერატორი თვითონ იყო მისი ნათლია. მასთან ერთად მოინათლნენ მისი სენატორები და თორმეტი მისი ნათესავი. დაასაჩუქრა რა, იმპერატორმა უამრავი საჩუქრით იგი. გააგზავნა უკან" - Joannis Malalae Chronographia – Corpus Scriptorum Historie Byzantinae, Bonnae, 1829, p.427-428.- Иванов С.Ф. Византийское миссионерство, М., 2003, с.88

საერთოდაც, იმ საზოგადოების ელემენტები, რომელსაც ჩვენ ვუწოდებთ შუა საუკუნეების ცივილიზაციას, მეტწილად სრულყოფილი ხდება XI საუკუნეში, ამ პერიოდში კი ჩვენ ნათლად შეგვიძლია დავინახოთ განსხვავება დასავლეთ ევროპულ და აღმოსავლურ შუა საუკუნეებს შორის. დასავლური ლათინური შუა საუკუნეები ამ ეპოქაში უკვე დამოუკიდებელი ხდება, რაც გაფორმდა 1054 წელს განხეთქილებით ქრისტიანულ ეკლესიაში, ჩამოყალიბდა კათოლიკური და მართლმადიდებელი ეკლესიები. დასავლეთი გახდა ლათინური სამყარო, ანუ, როგორც მას უწოდებენ, Pax Romana, აღმოსავლეთი კი Pax Orthodoxa, რომელშიც შედიოდა ბიზანტიური, სლავური და ქართული სივრცე. დასავლურ ისტორიოგრაფიაში, დასავლეთ ევროპის შუა საუკუნეების ფუძემდებლებად ძირითადად ასახელებენ შემდეგ მოღვაწეებს: ბოეციუსს (480-524), კასიოდორს (480-573), ისიდორე სევილიელს (560-636) და ბედა პატივდებულს (673-735). მათი აზრით, მათი განსაკუთრებული როლი გამოიხატება იმაში, რომ შეინარჩუნეს ანტიკური კულტურის საწყისები, მისცეს რა მას შუა საუკუნეებისათვის მისაღები ფორმა და ქრისტიანული ხასიათი. ადრეული შუა საუკუნეების დასავლეთ ევროპის ცივილიზაციის საწყისებზე საუბარი დასაშვებია იმ შემთხვევაში, თუ ჩვენ ფართო მნიშვნელობას მივცემთ დასავლეთ ევროპის ტერიტორიაზე არსებულ ბარბაროსული სახელმწიფოების კულტურას. მართალია, მათ აქვთ თვითმყოფადობის გარკვეული ნიშნები, რაც გამოიხატება ბარბაროსთა წეს-ჩვეულებათა თავისებურებებსა და მათ რელიგიურ წარმოდგენებში, მაგრამ ამას ვერ ჩავთვლით შუა საუკუნეების კულტურად, რადგანაც ის მაინც იქიდან იწყება, როდესაც ამ ხალხებში ხდება ქრისტიანობის აღიარება და ფართოდ გავრცელება, როგორც სახელმწიფო რელიგიებისა. ეს ე. წ. ბარბაროსული კულტურა ჩვენ მიგვაჩნია დასავლეთის კულტურის

წანამძღვრად, რომელმაც თავისებური გავლენა იქონია მის ფორმირებაზე. ხოლო, რაც შეეხება ადრექრისტიანულ კულტურას დასავლეთ ევროპაში, აქ უდავოდ დიდია აღმოსავლურად დასახელებული ქრისტიანული კულტურის გავლენა და ის საერთო ევროპული კულტურის თითქმის განუყოფელი ნაწილია. მაგალითად, ლერინის მონასტრის დაარსებაში და მის განვითარებაში დიდი როლი ეკუთვნით აღმოსავლეთიდან ჩამოსულ წმინდა მამებს.

ქ. ტრირი. II საუკუნეში აშენებული კლარენის კიშკარი

ალექსანდრიის პატრიარქი წმინდა ათანასე ანტონი დიდის ცხოვრებას წერს ტრირში, სადაც ის გადაასახლეს 335 წლიდან. ნეტარი ავგუსტინე თავის “აღსარებანში” პირველად უთითებს ათანასე ალექსანდრიელის ამ ნაშრომს ანტონი დიდის შესახებ და აღნიშნავს, რომ ამ ნაშრომით ხელმძღვანე-

ლობდნენ ტრირში დასახლებული ღარიბი სულები (pauperes spiritu). როგორც პროფ. ნ. უსკოვი მიანიშნებს, ამ პერიოდში, 357 თუ 382 წლებში, “ნახევრადბარბაროსულ რაინის სანაპიროზე”, მიიღო პირველი ასკეტური გამოცდილება წმინდა იერონიმემ; IV საუკუნის 70-იან წლებში ტრირში ორჯერ ჩავიდა მარტინ ტურელი და, სავარაუდოა, აქ დააარსა თავისი მონასტერი თუ ეკლესია¹⁹. დასავლეთევროპული ცივილიზაციის სათავეებთან შეიძლება დავასახელოთ მეროვინგების ფრანკთა ისტორიის შემატთან გრიგორი ტურელი, ასევე ანგლოსაქსების პირველი ქრისტიანი შემატეანეები. მაგრამ ამ მწერლობის ხასიათი და ძირითადი დებულებები ისევე არ განსხვავდება რომის (ბიზანტიის) სიერცეში შექმნილი მისი თანამედროვე ნაშრომების ხასიათისაგან, როგორც არ შეგვიძლია ადრექრისტიანულ ხანაში რომის პაპების მოღვაწეობა ჩავთვალოთ იდეურად განსხვავებულად ბიზანტიის იმპერატორების მიზნებისა და ამოცანებისაგან.

იუსტინიანე. მოზაიკა რავენის სან-ვიტალის ტაძრიდან

¹⁹ Усков Н.Ф. Христианство и монашество в Западной Европе раннего средневековья, СПб, 2001, с.73.

ასეთი სახის ზოგადი განმასხვავებელი ნიშნები შუა საუკუნეებისა და ანტიკურ ცივილიზაციას შორის შეიძლება უფრო და უფრო დავაკონკრეტოთ, ასევე განმასხვავებელი თავისებურებანი ე. წ. დასავლურ ევროპულ და აღმოსავლეთ ევროპულ შუა საუკუნეებს შორის. მაგრამ ჩვენი კვლევის ამ ეტაპზე პირველი რიგის ამოცანად მიგვაჩნია, მეტნაკლებად განვსაზღვროთ შუა საუკუნეების ცივილიზაციის წინამძღვრები, ანუ ის წინარე კულტურა და კულტურულ ფენომენთა ერთობა, რომლის საფუძველზე და რომლის ტრანსფორმაციის შედეგად ჩამოყალიბდა შუა საუკუნეების ცივილიზაცია. მარტივად, ეს არის ქრისტიანობა და ანტიკურობა. კიდევ ერთხელ გავიმეორებთ: ადრეული შუა საუკუნეების ეტაპზე, ანუ როდესაც რომი გაქრისტიანდა, ის მოიცავდა მთელ ევროპულ სივრცეს და განსხვავებული ტემპებით ვითარდებოდა ამ კონტინენტზე და მის საზღვრებს გარეთ, უფრო ზუსტად, რომაულ სივრცეში, კიდევ უფრო ზუსტად, აღმოსავლეთ ელინისტურ სამყაროში. როგორც ალ. შუმანი აღნიშნავს, ქრისტიანობა თავდაპირველად ვრცელდებოდა იუდეველებში და, ძირითადად, ელინისტურ ქვეყნებში²⁰.

ამ ზოგად საფუძველებს, რომელზედაც აღმოცენდა შუა საუკუნეები, შეიძლება დავამატოთ კიდევ სხვა კულტურული ელემენტები. ისინი განსხვავებულია დასავლეთ და აღმოსავლეთ ევროპისათვის, რამაც, თავისთავად, განაპირობა დასავლეთისა და აღმოსავლეთ ევროპის განსხვავებული განვითარება. დასავლეთ ევროპული ცივილიზაციისათვის მნიშვნელოვანია ახალი ხალხები, რომელთა აქტიურად ჩართვამ მსოფლიო ისტორიულ პროცესში განსხვავებული სახე მისცა საერთოდ ევროპას და, რასაკვირველია, შუა საუკუნეებს. ეს არის ევ-

როპის უძველესი მოსახლეობა – კელტები და, განსაკუთრებით, ძველი გერმანელები.

ევროპული კულტურის გენეზისის საკითხებზე დაწერილ ნაშრომებში, ძირითადად, დავის საგანი ხდებოდა ამ კულტურის საფუძველები. არც ერთი ავტორი არ უარყოფდა ანტიკურობას, თუმცა გერმანული საფუძველები სადავოდ იქცეოდა (რასაკვირველია, ამ შემთხვევაში გარკვეულ როლს ამ ავტორთა ნაციონალური მიკუთვნებულობა და სხვა სოციალური ფენომენიც განაპირობებდა). ერთერთი საფუძველიანი გამოკვლევა ამ მიმართულებით ეკუთვნის ავსტრიელ ისტორიკოსს ალფონს დოპშს, რომელმაც თავის ფუნდამენტურ გამოკვლევაში “ევროპული კულტურის განვითარების სამეურნეო და სოციალური საფუძველები²¹” ევროპული კულტურის წარმოშობის საკითხზე მსჯელობისას განსაკუთრებული ადგილი მიანიჭა როგორც რომის მემკვიდრეობას, ასევე ძველ გერმანელებს – ახალ ხალხს, რომელთა თვითმყოფადმა ხასიათმა და კულტურამ გარკვეული წვლილი შეიტანა ევროპულ კულტურაში და, მამასადაძემ, შუა საუკუნეების ცივილიზაციის ჩამოყალიბებაში. ა. დოპშის კონცეპციის საყრდენი იყო ანტიკურობიდან შუა საუკუნეებში გადასვლის კონტინუიტეტის თეორია. განსხვავებით სხვა ისტორიკოსებისაგან, ა. დოპში უარყოფდა ანტიკურობისა და შუა საუკუნეების დაპირისპირების, ანუ კატასტროფის თეორიას. იგი ჰუმანისტებისა და ფრანგი განმანათლებლების ანტიგერმანულ განწყობილებას მიაწერდა თვალსაზრისს ბარბაროსი გერმანელების მიერ რომის დანგრევის შესახებ. მისი აზრით, გერმანელებმა კი არ გაანადგურეს ანტიკური მემკვიდრეობა, არამედ გახდნენ მისი დამცველები და გადაამუშავეს ახალი პირობების შესაბამისად.

²⁰ Шмеман А. Исторический путь православия. М.2003.

²¹ Dopsch A. Wirtschaftliche und soziale Grundlagen der europäischen Kulturentwicklung aus der Zeit von Casar bis auf den Karl den Grossen T.I-II, Wien 1918-1924.

რაც შეეხება აღმოსავლურ ქრისტიანულად წოდებულ ბიზანტიურ ცივილიზაციას, მისი განმასხვავებელი საფუძველი, რომელმაც მოგვიანებით მისი განვითარების განსხვავებული გზა განაპირობა, იყო აღმოსავლური კულტურა – ელინიზებული აღმოსავლეთი და, აგრეთვე, რომის მმართველობის სისტემა. საწყის ეტაპზე დასავლეთს არ გააჩნდა ისეთი მთლიანობით ძველი კულტურული ტრადიციები, რაც იყო ბიზანტიური კულტურის ძალაცა და სისუსტეც. ანტიკურ მწერალთა გენიალურობა, მასთან შეწონვის აუცილებლობა არ აძლევდა ბიზანტიას ფანტაზიის გაშლის თავისუფლებას. ბიზანტია თავის თავზე იღებს ძველი რომის მისიას, კონსტანტინოპოლი გამოცხადდა ახალ რომად. ახალი რომის თეორია იყო მსოფლიო იმპერიის პოლიტიკური კონცეფციის ძირითადი ელემენტი, რომლის მიხედვითაც ბიზანტია იყო მართლმადიდებელი ქრისტიანობის ცენტრი, კონსტანტინოპოლი კი – ქრისტიანთა დედაქალაქი. ცნობილი ბიზანტინისტი გ. ოსტროგორსკი წერს: “რომაული სახელმწიფოს არსი, ბერძნული კულტურა და ქრისტიანული სარწმუნეობა არის ძირითადი წყარო ბიზანტიური განვითარებისა. ელინისტური კულტურისა და ქრისტიანული რელიგიის სინთეზმა რომის სახელმწიფოს ფორმასთან განაპირობა ისტორიული წარმონაქმნი, რომელსაც ჩვენ ბიზანტიის იმპერიას ვუწოდებთ”²². ბიზანტია, როგორც რომის იმპერიის მემკვიდრე, განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდა იმპერატორის კულტს. ბიზანტიაში ჩამოყალიბდა სახელმწიფოსა და იმპერატორის ხელისუფლების ერთიანი ქრისტიანული კონცეფცია, რომელსაც საფუძვლად ედო ავტოკრატორის (თვითმპყრობელი) კულტი. იმპერატორი იყო ღვთის რჩეული. ღმერთი არის პანტოკრატორი, ყოვლისმპყრობელი, რომელიც ზეციურ და მიწიერ არსებებს აწესრიგებს, ხოლო იმპერატორი არის კოსმოკრა-

²² Ostrogorsky G. Geschichte des Byzantinischen Staate Munchen, 1952, S.22.

ტორი – მიწიერი, ხილული სამყაროს მეთაური. ბიზანტიის იმპერატორი არ არის მხოლოდ რომის არმიის მხედართმთავარი და უმაღლესი მსაჯული, კანონების ერთადერთი გამომცემელი, არამედ ის არის აგრეთვე მფარველი ეკლესიის და ჭეშმარიტი სარწმუნეობისა. ის არის ღვთისგან ბოძებული ქრისტიანული იმპერიის ცოცხალი სიმბოლო. ბიზანტია, რომეების იმპერია არის არა მხოლოდ რომეების, არამედ ყოველთა ქრისტიანთა სახელმწიფო. როგორც ცნობილი ღვთისმეტყველი ა. შუმანი აღნიშნავს, კონსტანტინეს ხანაში დასრულდა რომის იმპერიის ის ევოლუცია, რომელიც დაიწყო მისი ელინისტურ აღმოსავლეთთან შეხებისთანავე: ეს იყო რომის პრინციპატის თანდათანობით გადაზრდა თეოკრატიულ მონარქიაში, სადაც იმპერატორი ხდება დამაკავშირებელი რგოლი ღმერთსა და სამყაროს შორის, ხოლო სახელმწიფო – ზეციური კანონების მიწიერი განსახიერება²³. ეს პროცესი შეიძლება წარმოვიდგინოთ, როგორც ღმერთი-იმპერატორის, ანუ ანტიკურ სამყაროში, როდესაც ავრელიუსმა შექმნა დაუმარცხებელი მზის კულტი, ღვთის ნებით იმპერატორად გადაქმნის პროცესი. იმპერატორი იგივეა სამყაროში, რაც მზე ზეცაში და ამდენად იმპერატორი არის მისი წარმომადგენელი დედამიწაზე. ქვემოთ გვინდა შევჩერდეთ საკითხზე, თუ როგორ ყალიბდებოდა ქრისტიანულ ღვთისმეტყველებაში იმპერატორის კულტი, როგორც ღვთის ნებით იმპერატორისა.

²³ Шмеман А. Исторический путь православия М.2003, гл. 92.